

**ПРОЕКТ ЄС "РОЗВИТОК ІНТЕГРОВАНИХ СОЦІАЛЬНИХ СПЛУЖБ ДЛЯ
ВРАЗЛИВИХ СІМЕЙ І ДІТЕЙ"**

ПРОГРАМА

підготовки соціальних працівників інтегрованих соціальних служб

Проект фінансується
Європейським Союзом



Проект виконується
консорціумом "Кожній дитині"





**ПРОЕКТ ЄС "РОЗВИТОК ІНТЕГРОВАНИХ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ
ДЛЯ ВРАЗЛИВИХ СІМЕЙ І ДІТЕЙ"**

ПРОГРАМА

**підготовки соціальних
працівників інтегрованих
соціальних служб**

**Київ
ПБО "Кожній дитині" в Україні
2006**

Авторський колектив:

Зверєва І.Д. – головний консультант із науково-методичного забезпечення проекту ЄС, доктор педагогічних наук, професор
Кузьмінський В.О. – директор Представництва БО "Кожній дитині" в Україні, кандидат економічних наук
Самонн Ілейн – керівник проекту ЄС "Розвиток інтегрованих соціальних служб для вразливих сімей і дітей"

Рецензенти:

Плахотнік О.В. – доктор педагогічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Песоцька О.П. – кандидат педагогічних наук, доцент, Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка

Затверджено наказом Державної соціальної служби для сім'ї, дітей та молоді № 57 від 21.11.2006.



Проект фінансується Європейським Союзом

Програму підготовлено в рамках проекту "Розвиток інтегрованих соціальних служб для вразливих сімей і дітей", що фінансується Європейським Союзом і реалізується у Київській області. Думки, висловлені у виданні належать авторам і не обов'язково відображають погляди Європейської Комісії.

Проект виконується консорціумом організацій, який очолює благодійна організація "Кожній дитині". Основними бенефіціарами за проектом є Міністерство України у справах сім'ї, молоді і спорту, Державна соціальна служба для сім'ї, дітей та молоді. Пілотний регіон – Київська область.

Програма підготовки соціальних працівників інтегрованих соціальних служб / За ред. Зверєвої І.Д., Кузьмінського В.О., Самонн І. – К.: ПБО "Кожній дитині" в Україні, 2006. – 34 с.

Програма має на меті підвищити професійну компетентність соціальних працівників інтегрованих соціальних служб Київської області, а також допомогти їм розширити міжсекторальні та міжвідомчі зв'язки, спрямовані на реалізацію соціальних завдань. Матеріал поєднує основні теоретичні проблеми соціальної роботи з різними категоріями сімей із дітьми, перш за все з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах, із найтипівішими практичними прикладами.

Видання розраховане на соціальних працівників і менеджерів соціальних служб, а також представників громад, органів влади та міського самоврядування.

УДК 364.4 (477.41)
ББК 65.272

© Європейська Комісія, 2006

ПЕРЕДМОВА

Стрімкий розвиток соціальної роботи в Україні обумовлюється соціальним замовленням суспільства, спрямованим, насамперед, на формування засад нової соціальної політики щодо дітей, сім'ї, молоді. Створення середовища, сприятливого для розвитку дитини, зміцнення виховних функцій української родини, реалізація права дитини на виховання у сім'ї, профілактика соціально небезпечних хвороб, пропаганда здорового способу життя у дитячому та молодіжному середовищі – це пріоритетні напрями державної політики та орієнтири для соціальної роботи. Реалізацію саме цих напрямів забезпечує проект ЄС "Розвиток інтегрованих соціальних служб для вразливих сімей і дітей", що реалізує консорціумом, який очолює Благодійна організація "Кожній дитині".

Розроблена у рамках проекту і запропонована вашій увазі Програма підготовки соціальних працівників інтегрованих соціальних служб є однією із перших спроб впровадження комплексного підходу до підвищення професійної компетентності фахівців соціальної роботи. Програму підготовлено з урахуванням пріоритетів державної політики в сфері захисту та забезпечення дотримання прав дітей, підтримки сімей, що опинились в складних життєвих обставинах, що обумовлюють підвищення вимог до якості надання соціальних послуг.

Цілісність і спрямованість програми на пріоритетність проблем та інтересів дітей в роботі інтегрованих соціальних служб має забезпечити попередження бездоглядності, соціального сирітства, активізації усиновлення та розвитку сімейних форм виховання в територіальній громаді, становити першочергову складову стратегії реформування системи інтернатних закладів.

Однією з передумов ефективності соціальної роботи є наявність висококваліфікованих фахівців, які мають ґрунтовну теоретичну підготовку та володіють різними технологіями соціально-педагогічної діяльності. Все це обумовлює необхідність пошуку нових підходів до підготовки соціальних працівників з урахуванням сучасних тенденцій у соціальній практиці. І хоча інтегровані соціальні служби поки що створюються і працюють у структурі районних, міських центрів соціаль-

них служб для сім'ї, дітей та молоді в Київській області, набутий ними досвід, і перш за все щодо підготовки кадрового персоналу, є тією основою, що створить умови для подальшого розвитку системи соціальних служб.

*Директор Державної соціальної
служби для сім'ї, дітей та молоді*



Світлана Толстоухова

листопад 2006 року

ВСТУП

Ця програма має на меті підвищити професійну компетентність соціальних працівників інтегрованих соціальних служб Київської області, а також допомогти їм розширити міжсекторальні та міжвідомчі зв'язки, спрямовані на реалізацію завдань соціальної політики. Саме тому учасниками різних форм навчання є не тільки соціальні працівники і менеджери інтегрованих соціальних служб (передусім, соціальні працівники служб підтримки сім'ї, служб раннього втручання, інтегрованих служб сімейних форм виховання, що створюються на базі центрів соціальних служб для сімей, дітей та молоді), а й представники громад, органів місцевої виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Увесь матеріал поділений на модулі, що мають окрему завершену структуру, а отже, можуть використовуватися для різних потреб у різному поєднанні. Вони можуть використовуватися для проведення як однієї окремої теми за певним напрямом соціальної роботи, так і можуть бути сформовані в інтегровану тренінг-програму. Така гнучкість допоможе отримати максимальний результат від використання навчальних матеріалів. Тобто кожний модуль складається з кількох тем, які можуть бути впроваджені в рамках названого модуля або в поєднанні з темами інших модулів. Ця варіативність дає змогу викладачам, тренерам і ведучим планувати кожний тренінг або семінар, ураховуючи цільові запити аудиторії.

Матеріал поєднує основні теоретичні проблеми соціальної роботи з різними категоріями сімей із дітьми, передусім із сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах, із найтипівішими практичними прикладами.

Кожний модуль має певний часовий алгоритм, кратний 6 годинам, тобто модуль може мати 6, 12, 18 чи більше годин.

Всі модулі вироблені у стандартизованому форматі. Перша частина – завдання модуля і час, необхідний на його проведення. Далі йде інформація про наявні в цьому модулі теми та рекомендована література.

Цільова група: соціальні працівники й менеджери соціальних служб (насамперед, соціальні працівники інтегрованих служб підтримки сім'ї, раннього втручання, сімейних форм виховання,

що утворюються на базі центрів соціальних служб для сімей, дітей та молоді), а також представники громад, органів міської влади і міського самоврядування.

Мета: Підвищення професійної компетентності соціальних працівників.

Завдання:

- Сформувати загальне уявлення про соціальну роботу.
- Розкрити різноманітні підходи, форми і методи соціальної роботи з клієнтами.
- Обґрунтувати етичні засади соціальної роботи.

Учасники мають знати: основи теорії та методи соціальної роботи, основи психології (теорію кризи), соціології (проведення досліджень), правові аспекти соціального захисту; методи соціальної роботи; методи оцінки й моніторингу в системі захисту дитинства; повноваження соціальних працівників у сфері захисту дитинства; нормативно-правову базу реалізації прав дитини тощо.

Учасники мають вміти: працювати в команді; проводити інтерв'ювання, консультування, оцінювання потреб клієнтів, зокрема, проводити оцінку соціальної ситуації дитини та її потреб; планувати і вести випадки, управляти процесом допомоги, надавати інформацію, сприяти підвищенню потенціалу клієнта, спілкуватися, знаходити і розподіляти ресурси, створювати мережі допомоги, співпрацювати із різними установами й організаціями щодо захисту прав сімей і дітей; дотримуватися етичних норм професійної діяльності, володіти методиками особистого захисту від негативних впливів.

Програма навчання:

Модуль 1	Теоретичні засади соціальної роботи	24 год.
Модуль 2	Зміст і організаційно-нормативне забезпечення діяльності соціальних служб для сімей, дітей та молоді	30 год.

Модуль 3	Основні технології роботи спеціалістів інтегрованих соціальних служб	42 год.
Модуль 4	Основні напрями діяльності інтегрованих соціальних служб задля благополуччя дітей	78 год.
		174 год.

Форми проведення

Лекція/мінілекція/бесіда* – це вербальне надання інформації тренером або іншою особою. Завдання лектора – донести свої знання до групи. Запорука успішної лекції, мінілекції чи бесіди – стійкий контакт з аудиторією і компетентність у даній сфері. Інформаційний матеріал структурується за блоками: початок (вступ), основна частина і заключна частина. Одним із способів підвищення інтересу аудиторії є супровід ключових моментів повідомлення різноманітними ілюстраціями, використання слайдів, надписів, фліп-чарту тощо.

Робота в групах є частиною фактично кожного модуля. У групах учасники мають можливість обговорювати ідеї, ділитися знаннями та досвідом та практикувати нові вміння. Учасники отримують цінний зворотній зв'язок від одногрупників, в цьому процесі формується нове відношення. Під час групових завдань Ваша роль полягає в тому, щоб пояснити суть завдання, а далі залишатись непомітним. Відчуття присутності тренера може гальмувати обговорення та заважати вираженню відчуттів та думок. Як тільки групи розпочнуть роботу, вам краще відійти на певну відстань та не втручатися.

Намагайтесь притримуватись розмірів груп (де вказано) у порадах для тренера. Якщо Ви зміните кількість учасників, необхідно буде переглянути часові межі роботи над завданням.

Тренінг* – одна з ефективних форм інтерактивного навчання, розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців; незвична, нетрадиційна форма і досить складна технологічна структура, реалізація якої створює умови для багаторівневої комунікації між усіма учасниками.

Існує велика кількість модифікацій конкретних форм тренінгів, які суттєво відрізняються між собою за цілою низкою ознак:

- 1) тренінг як своєрідна форма дресури, при якій за допомогою жорстких маніпулятивних прийомів при позитивному підкріпленні формуються зміни в поведінці, а при негативному підкріпленні "стираються" шкідливі, не потрібні, на думку ведучого звички;
- 2) тренінг як тренування, в результаті якого відбувається формування та відпрацювання вмінь і навичок ефективно поведінки;
- 3) тренінг як форма інтерактивного навчання, метою якого є передача знань, а також розвиток певних умінь і навичок;
- 4) тренінг як метод створення умов для саморозкриття учасників і самостійного пошуку способів розв'язання власних психологічних проблем.

Дискусія* – це вільний вербальний обмін знаннями, ідеями чи думками між тренером та учасниками групи. Дискусія як метод має тенденцію обмежуватись одним питанням чи темою й будується в певній послідовності. Важливим елементом дискусії є демонстрація своїх поглядів на те чи інше питання.

Мозковий штурм (брейнштормінг)* – найбільш вільна форма дискусії. Його головна функція – генерування ідей, та ні в якому разі не аналіз та обговорення запропонованих учасниками рішень. Успіх мозкового штурму залежить від двох головних принципів. Перший спирається на теорію синергетики: група може напрацювати при спільній діяльності ідеї вищого класу, ніж при індивідуальній роботі тих самих учасників. Це відбувається в силу групової взаємодії та осмислення. Наступний постулат спирається на креативність мислення, що проходить три стадії: генерація ідей; оцінка та аналіз цієї ідеї; використання ідеї в конкретній ситуації. Можна виокремити шість основних правил проведення мозкового штурму: відсутність критики, заохочення ідей, рівноправність учасників, свобода асоціацій, запис усіх ідей, час для осмислення.

Самостійна робота. У наведених у цьому ресурсі модулях є різні типи самостійної роботи. На початку модуля самостійна робота надає учасникам можливість виявити власні навички, знання та вміння щодо певного питання. Це стимулює зацікав-

леність, спрямовує особистість на самовдосконалення під час модуля. Наприкінці модуля самостійні завдання, як правило, мають на меті надихнути учасників на планування впровадження отриманих навичок на роботі.

Самостійні завдання передбачають також заповнення тестів з метою оцінки рівня власних навичок.

Рольова гра* – це спосіб розширення досвіду учасників тренінгу шляхом створення несподіваної ситуації, в якій пропонується прийняти позицію (роль) когось з учасників і потім напрацювати спосіб, який дозволить привести цю ситуацію до логічного завершення (гра). Інструкція до рольової гри повинна детально описувати всі аспекти розглядуваної ситуації. Завдання рольової гри – створити моделі поведінки, характерні для повсякденного життя та для реальних осіб. Варто підкреслити, що саме поведінка, а не вияв творчих здібностей і талантів учасників є основою для подальшої дискусії.

Тренінгові заняття краще будувати таким чином, щоб наступним елементом після викладу теоретичного матеріалу була рольова гра, яка на практиці закріплює основні теоретичні положення.

Метод кейсів (проблемні ситуації)* – як засіб навчання на тренінгових заняттях став досить популярним. У більшості випадків при його використанні учасникам надається можливість ознайомитись із набором обставин, в основі яких лежать реальні чи уявні ситуації. Існують три основних варіанта застосування методу кейсів: діагностика проблеми; діагностика однієї чи кількох проблем та напрацювання учасниками шляхів їх вирішення; оцінка учасниками існуючих дій стосовно вирішення проблеми та її наслідків.

У кожному із наведених варіантів процес навчання здійснюється через надання інформації у вигляді проблеми чи серії проблем. Ця інформація може бути викладена у документальній, заздалегідь підготовленій формі або за допомогою вербальних і візуальних засобів (показ слайдів чи відеоматеріалів). По закінченні вправи група представляє свої напрацювання, які можуть стати підґрунтям для дискусії.

* Соціальна педагогіка: теорія і технології; Підручник. \ За ред. І.Д.Звереві. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 163–173.

Модуль 1	Теоретичні засади соціальної роботи 1.1. Характеристика соціальної роботи як професійної діяльності. 1.2. Захист прав дитини як пріоритетний напрям соціальної роботи.	24 год. 6 год. 18 год.
Модуль 2	Зміст і організаційно-нормативне забезпечення діяльності соціальних служб для сімей, дітей та молоді 2.1. Організаційно-нормативне забезпечення діяльності соціальних служб для сімей, дітей та молоді. 2.2. Напрями, форми і методи соціальної роботи з сім'ями, що перебувають у складних життєвих обставинах.	30 год. 12 год. 18 год.
Модуль 3	Основні технології роботи спеціалістів інтегрованих соціальних служб 3.1. Раннє втручання як технологія соціальної роботи. 3.2. Управління випадком. 3.3. Мобілізація ресурсів громади щодо підтримки сімей із дітьми.	42 год. 18 год. 12 год. 12 год.
Модуль 4	Основні напрями діяльності інтегрованих соціальних служб задля благополуччя дітей 4.1. Робота з батьками: формування навичок усвідомленого батьківства. 4.2. Запобігання відмовам від немовлят і підтримка сімей із дітьми. 4.3. Розвиток сімейних форм виховання. 4.4. Реінтеграція і соціалізація вихованців інтернатних закладів. 4.5. Профілактика негативних явищ у дитячому середовищі.	78 год. 12 год. 6 год. 42 год. 12 год. 6 год.

МОДУЛЬ 1

Теоретичні засади соціальної роботи

1.1. Характеристика соціальної роботи як професійної діяльності

Цільова група: тренери, соціальні працівники, соціальні працівники селищних рад, менеджери, директори ЦССМ.

Час: 6 годин.

Завдання:

1. Дати основне уявлення про сутність соціальної роботи як професійної діяльності.
2. Ознайомити з основними завданнями соціальної роботи і функціями соціального працівника.
3. Розкрити етичні стандарти соціальної роботи.
4. Ознайомити з основними етапами процесу соціальної роботи.
5. Розглянути основні законодавчі акти, що регламентують діяльність соціального працівника.
6. Ознайомити з основами моніторингу й оцінки в соціальній роботі.

План:

- Завдання і призначення соціальної роботи. Поняття клієнта соціальної роботи. Потреби і права дітей та сімей. Визначення й види соціальних послуг. Адресність соціальної допомоги.
- Знання і вміння, функції соціальних працівників.
- Цінності соціальної роботи. Етичний кодекс спеціалістів соціальної роботи. Переконавання соціального працівника.
- Нормативно-правова база діяльності соціального працівника.
- Моніторинг і оцінка як засіб підвищення ефективності соціальних послуг.

Література:

1. Балакірева О.М. Моніторинг соціальних проектів і програм. // Соціальна робота в Україні на початку XXI століття: проблеми теорії і практики: Матеріали доповідей на міжнародній науково-практичній конференції 29–31 жовтня 2002 р. Ч. 2. – К.: ДЦССМ, 2002. – С. 241–246.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. – К.: Либідь, 2003. – 621 с.
3. Зверева І. Д. Соціальна робота з дітьми та молоддю в Україні. – К.: Правда Ярославичів, 1998. – 432 с.
4. Зверева І.Д. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України. // Соціальна політика та соціальна робота. – №1. – 2003. – С. 21–25.
5. Коваль Л.Г., Зверева І.Д., Хлебик С.Р. Соціальна педагогіка / Соціальна робота: Навч. посіб. – К.: ІЗМН, 1997. – 392 с.
6. Лукашевич М.П., Мигович І.І. Теорія і методи соціальної роботи: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2002 – 136 с.
7. Науковий супровід, моніторинг та оцінка ефективності соціальних проектів / О.О. Яременко, О.Р. Артюх, О.М. Балакірева та ін. – К.: ДЦССМ, 2002. – 132 с.
8. Савченко С.В. Социализация студенческой молодежи в условиях регионального образовательного пространства. – Луганск: Альма-матер, 2003. – 406 с.
9. Соціальна робота в Україні: перші кроки / За ред. В. Полтавця. – К.: Видавничий дім "KM Academia", 2000 – 236 с.
10. Соціальна робота в Україні: Навч. посіб. / І.Д. Зверева, О.В. Безпалько, С.Я. Харченко та інші. За заг. ред. І.Д. Зверєвої, Г.М. Лактіонової. – К.: Наук. світ, 2003. – 233 с.
11. Мардахаев Л.В. Методика и технология работы социального педагога. – М.: Союз, 1999. – 154 с.
12. Соціальна робота: Короткий енциклопедичний словник. – К.: ДЦССМ, 2002. // Соціальна робота. Кн. 4. – С. 345, 411.
13. <http://www.everychild.org.ua/uk/library/>

1.2. Захист прав дитини як пріоритетний напрям соціальної роботи

Цільова група: тренери, соціальні працівники, соціальні працівники селищних рад, менеджери, директори ЦССМ, представники органів місцевої влади і місцевого самоврядування, директори й вихователі інституційних закладів.

Час: 18 годин.

Завдання:

1. Ознайомити з "Конвенцією ООН про права дитини" як базовим документом у сфері захисту прав дитини.
2. Розглянути функції і повноваження центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, органів виконавчої влади й місцевого самоврядування, а також можливості недержавних організацій щодо захисту прав дітей і сімей.
3. Ознайомити з формами і методами запобігання жорсткому поведженню з дітьми в сім'ї.
4. Опрацювати форми і методи залучення дітей до участі у прийнятті рішень щодо забезпечення їхніх прав.

План:

- Захист прав дитини – професійний обов'язок соціального працівника.
- Представництво інтересів дитини як складова роботи соціальних працівників.
- Організація роботи в громаді щодо захисту прав дітей.
- Робота соціального працівника із забезпечення права дитини виховуватися в сім'ї.
- Методи і форми запобігання жорсткому поведженню з дітьми в сім'ї.
- Форми і методи залучення дітей до участі у прийнятті рішень щодо забезпечення їхніх прав.

Література:

1. Конвенція про права дитини. – К.: ЮНІСЕФ, 2004. – 32 с.
2. Вихованці інтернатів про себе і своє життя – К.: Український ін-т соціальних досліджень. – 2000. – Кн. 1. – 134 с.
3. Дмитренко М.І., Тропін М.В., Власов П.О. Попередження насильства у сім'ї: Методичні рекомендації. – Дніпропетровськ: Дніпропетр. юрид. ін-т МВС України, 2001. – 56 с.
4. Запобігання і протидія насильству в сім'ї: Метод. реком. для соц. працівників. – К.: ДЦССМ, 2004. – 192 с.

5. Збірник нормативно-правових актів у сфері захисту прав дітей. – К.: Дитячий Фонд ООН (ЮНІСЕФ), 2002. – 318 с.
6. Знайти себе: життєві історії випускників інтернатів. – К.: Український інститут соціальних досліджень, 2001. – 201 с.
7. Конвенція ООН з прав дитини: шляхи практичного застосування: Метод. реком. /Упоряд. Г.М.Лактіонова та ін. – К.: Наук. світ, 2000. – 38 с.
8. Максимова Н.Ю. Мілютіна К.Л. Соціально-психологічні аспекти проблем насильства. – К., 2003. – 337 с.
9. Механізми взаємодії органів державної влади та неурядових організацій у протидії жорстокому поводженню з дітьми. Навч.-метод. посіб. За ред. Шевченко К.Б., Трубавіної І.М. – К.: Юрисконсульт, 2005. – 452 с.
10. Права дитини: від витоків до сьогодення: Зб. текстів, метод. та інформ. матеріалів: Метод. видання / Авт.-упор. Г.М.Лактіонова (кер.), Л.В. Пироженко, О.В. Сухомлинська. – К.: Либідь, 2002. – 280 с.
11. Представництво інтересів соціально вразливих дітей та сімей: Навч. посіб./За ред. Т.В. Семігіної. – К.: Четверта хвиля, 2004. – 216 с.
12. Сафонова Т.Я., Цымбал Е.И. Жестокое обращение с детьми и его последствия. – М., 1993. – 118 с.
13. Спеціальна сесія ООН в інтересах дітей: Зб. матеріалів. – К.: ЮНІСЕФ в Україні, 2001. – 124 с.
14. Социальная адаптация воспитанников и выпускников детских домов. Пособие. – Вел. Новгород, 2002. – 87 с.
15. Стан та соціальний захист сільських дітей. Тематична державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2004 р. – К.: Державний ін-т проблем сімей та молоді, 2005. – 250 с.
16. Факти для життя. / Дитячий Фонд Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) в Україні. – К., 2004. – 156 с.
17. <http://www.everychild.org.ua/uk/library/>

МОДУЛЬ 2

Зміст та організаційно-нормативне забезпечення діяльності соціальних служб для сімей, дітей та молоді

2.1. Організаційно-нормативне забезпечення діяльності соціальних служб для сімей, дітей та молоді

Цільова група: тренери, соціальні працівники, соціальні працівники селищних рад, менеджери, директори ЦССМ, представники органів місцевої влади і місцевого самоврядування.

Час: 12 годин.

Завдання:

1. Розглянути роль і місце соціальних служб для сімей, дітей та молоді в контексті державної політики із забезпечення прав дітей.
2. Ознайомити учасників із завданнями і функціями спеціалізованих служб підтримки сім'ї та раннього втручання.
3. Опрацювати нормативно-правові документи щодо надання соціальних послуг сім'ям і дітям соціальними службами підтримки сім'ї, раннього втручання і сімейних форм виховання.
4. Ознайомити з моделлю інтегрованих соціальних служб.
5. Розглянути класифікацію клієнтів інтегрованих служб. Навчити виявляти й оцінювати потреби клієнтів.
6. Ознайомити з моделлю міжвідомчої, міжсекторальної взаємодії в межах інтегрованих соціальних служб.

План:

- Діяльність соціальних служб для сімей, дітей та молоді в контексті державної політики із забезпечення прав дітей.
- Зміст і форми діяльності інтегрованих соціальних служб у системі центрів соціальних служб для сімей, дітей та молоді.

- Нормативно-правове забезпечення роботи спеціалізованих соціальних служб і соціального працівника.
- Визначення на основі оцінки потреб клієнтів критеріїв їхнього доступу до соціальних послуг.
- Особливості роботи соціального працівника селищних рад.
- Модель міжвідомчої, міжсекторальної взаємодії в межах інтегрованих соціальних служб.

Література:

1. Головатий М.Ф. Трансформація нової соціальної політики в сучасній Україні: концептуальні засади. // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – № 1 (жовтень – грудень). – 2002. – С. 20-24.
2. Здійснення соціальної роботи центрами соціальних служб для дітей, сімей та молоді у 2004 році. Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність центрів соціальних служб для дітей, сімей та молоді // За заг. ред. С.В. Толстоухової. – К.: Держсоцслужба, 2005. – 48 с.
3. Інноваційні моделі соціальних послуг: Проекти Українського фонду соціальних інвестицій / За ред. Н.В. Кабаченко. – К.: ЗАТ "ВІПОЛ", 2006. – 320 с.
4. Комплексні програми центрів соціальних служб для молоді / За ред. С. В.Толстоухової. – К.: Вид-во УДЦССМ, 2001. – 204 с.
5. Кузьмінський В. Інтегровані соціальні служби – складова стратегії деінституалізації // Права дітей. – 2006. – № 2. – С. 10–11.
6. Соціальні послуги: 85 запитань та відповідей. Проект ТАСІС "Посилення регіональних соціальних служб в Україні", К., 2006. – 72 с.
7. Соціальні служби – родині: розвиток нових підходів в Україні (перевидання) За ред І.М. Григи, Т.В. Семигіної. – К., 2003. – 128 с.

2.2. Напрями, форми і методи соціальної роботи з сім'ями, що перебувають у складних життєвих обставинах

Цільова група: тренери, соціальні працівники, соціальні працівники селищних рад, менеджери, директори ЦССМ.

Час: 18 годин.

Завдання:

1. Ознайомити з основними поняттями, що характеризують сім'ї, з якими працюють спеціалісти інтегрованих соціальних служб.

2. Розглянути функції сім'ї, визначити критерії оцінки, опису сім'ї, надання адресної допомоги.
3. Відпрацювати вміння й навички визначення потреб сім'ї, її ключової проблеми.
4. Ознайомити з методами встановлення контакту з сім'єю, планування роботи з випадком, ведення документації.
5. Ознайомити з методами залучення сімей і дітей до процесу розв'язання власних проблем та інтеграція у громаду.
6. Визначити особливості соціальної роботи з сім'ями у сільській місцевості.

План:

- Поняття "сім'я, яка перебуває у складних життєвих обставинах". Типи сімей. Функції сім'ї. Особливості соціальної роботи із сім'ями сільської та міської громад.
- Визначення основної (ключової) проблеми сім'ї. Поняття "криза" та "сім'я у кризі". Методика оцінки потреб сім'ї і дитини.
- Планування роботи з сім'єю. Залучення сім'ї до планування. Сімейний план.
- Визначення мети візиту. Візит у сім'ю. Встановлення контакту з сім'єю.
- Встановлення соціальної мережі сім'ї. Мобілізація громади на розв'язання проблем сімей і дітей.
- Документальне оформлення випадку й результатів роботи з сім'єю.

Література:

1. Кочубей А., Умарова Н. Визит в семью, или практика работы с семьями. Учеб. пособ. – Псков: ПОИПКРО, 2002. – 118 с.
2. Кочубей А., Умарова Н. Азбука семьи, или практика работы с семьями. Учеб. пособ. – Псков: ПОИПКРО, 2004. – 152 с.
3. Трубавіна І.М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю. Навч. посіб. – К.: ДЦССМ, 2003. – 132 с.
4. Трубавіна І.М. Консультування сім'ї. Науково-методичні матеріали. Ч. 1. – К.: ДЦССМ, 2003. – 88 с.
5. Шендеровський К.С. Взаємодія соціальних служб для молоді та громадських, благодійних організацій щодо задоволення потреб дітей, молоді, різних категорій сімей у м. Києві // Проблеми педагогічних технологій. Зб. наук. праць. Випуск 3–4. – Луцьк, 2004. – С. 63–72.

МОДУЛЬ 3

Основні технології роботи спеціалістів інтегрованих соціальних служб

3.1. Раннє втручання як технологія соціальної роботи

Цільова група: тренери, соціальні працівники, соціальні працівники селищних рад, менеджери, директори ЦССМ.

Час: 18 годин.

Завдання:

1. Ознайомити зі стратегіями втручання у соціальній роботі.
2. Розглянути технології раннього втручання.
3. Відпрацювати навички ведення випадку щодо роботи з матерями, які повідомили про відмову від новонароджених дітей.
4. Відпрацювати механізми термінового реагування на факти жорстокого поводження з дітьми та порушення їхніх прав.
5. Навчитися складати план короткотривалого втручання для розв'язання кризової ситуації в сім'ї.

План:

- Стратегія втручання як базовий підхід до процесу надання соціальної допомоги.
- Типи стратегій втручання і ролі соціальних працівників.
- Технології раннього втручання. Сучасні моделі соціальної роботи з профілактики соціального сирітства. Підготовка плану короткотривалого втручання для розв'язання кризової ситуації в сім'ї.
- Проблеми юного материнства.
- Робота соціального працівника з медичним персоналом і родичами у поліклініках, пологових будинках та обсерваційних відділеннях пологових будинків, відділеннях патології новонароджених.

- Робота з матерями, які мають намір відмовитися від новонароджених дітей.
- Методики встановлення контакту й проведення бесід і консультацій.
- Форми роботи соціального працівника у Центрі "Мати й дитина разом".
- Співпраця державних органів щодо термінового реагування на факти жорстокого поводження з дітьми і порушення їхніх прав.

Література:

1. Братусь І.В. Соціально-педагогічна робота з юними матерями в громаді // Проблеми педагогічних технологій. Зб. н.п. Волинського Держ. У-ту. – Випуск 3–4. – 2004. – С.72–77.
2. Брутман В.И., Панкратова М.Г., Ениколопов С.Н. Женщины, отказывающиеся от своих детей // Психология и психоанализ беременности и материнства. Учеб. пособ. Редактор-составитель Д.Я. Райгородский. – Самара: Издательский дом БАХРАХ-М, 2003, С. – 374–385.
3. Каткова И.П. Медико-социальные проблемы юного материнства: программа социальной работы с юными матерями. – М.: Центр общечеловеческих ценностей, 1992. – 53 с.
4. Харченко С.Я., Краснова Н.П., Харченко Л.П. Соціально-педагогічні технології: Навч.-метод. посіб. для студ. вищих навч. закл. – Луганськ: Альма-матер, 2005. – 552 с.

3.2. Управління випадком

Цільова група: тренери, соціальні працівники, соціальні працівники селищних рад, менеджери, директори ЦССМ.

Час: 12 годин.

Завдання:

1. Ознайомити з технологією управлінням випадком (case management).
2. Відпрацювати навички ведення випадку.
3. Ознайомити із цілями й завданнями мультидисциплінарних команд щодо розгляду випадку.

План:

- Етапи управління випадком: діагностика, планування, впровадження, координація, управління ресурсами, моніторинг і оцінка, ведення документації.
- Діагностика: аналіз ситуації; аналіз можливостей щодо участі відповідних спеціалістів і організацій; аналіз проблем і завдань; аналіз альтернатив; попереднє планування.
- Планування діяльності: відкриття випадку, прийняття рішення, управління випадком і реабілітація.
- Впровадження: представництво інтересів і супровід.
- Координація. Управління ресурсами. Моніторинг. Оцінка.
- Ведення документації.
- Функції мультидисциплінарних команд щодо розгляду випадку.

Література:

1. Социальные технологии в современном мире /В.Н. Иванов. – Нижний Новгород, 1996. – 193 с.
2. Технология социальной работы /Под ред. И.Г.Зайнышева. – М.: Владос, 2000. – 240 с.
3. Управление случаем в социальных службах при междисциплинарном взаимодействии в решении проблем детей. – М.: Полиграфсервис, 2005. – 112 с.
4. The Blackwell encyclopaedia of social work / edited by Martin Davies. – Blackwell Publishing, 2005. – 412 p.

3.3. Мобілізація ресурсів громади для підтримки сімей із дітьми

Цільова група: тренери, соціальні працівники, соціальні працівники селищних рад, менеджери, директори ЦССМ, представники органів місцевої влади і місцевого самоврядування, директори й вихователі інституційних закладів.

Час: 12 годин.

Завдання:

1. Ознайомити із методами оцінки ресурсів територіальних громад і можливостей їхнього використання.

2. Визначити функціональні й організаційні аспекти міжсекторної та міжвідомчої співпраці щодо захисту прав сімей і дітей.
3. Розглянути форми і методи залучення членів територіальної громади до розв'язання соціальних проблем сімей із дітьми.

План:

- Оцінка ресурсів територіальних громад і можливостей їхнього використання. Стратегії мобілізації ресурсів місцевих громад.
- Підвищення міжсекторної і міжвідомчої співпраці щодо захисту прав сімей із дітьми.
- Моніторинг реалізації прав дітей і сімей.
- Стратегії розв'язання конфліктів і проведення переговорів.
- Проведення публічних масових заходів та інформаційних кампаній.
- Розроблення плану дій щодо розв'язання громадою проблем сімей з дітьми.

Література:

1. Алексєєнко Т.Ф. Технології соціально-педагогічної роботи в територіальній громаді // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – № 2. – 2004. – С. 19–23.
2. Безпалько О.В. Соціальна робота в громаді. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 176 с.
3. Безпалько О.В., Авельцева Т.П., Мацевко Н.І. Технології активізації громади. Методичний посібник / За ред. О.В. Безпалько. – К.: Науковий світ, 2006. – 95 с.
4. Громади України: на шляху відродження. – К.: Ай-Бі, 2002. – 279 с.
5. Громада як осередок соціальної роботи з дітьми та сім'ями: Метод. матеріали для тренера / О.В. Безпалько та ін.; Заг. ред. І.Д.Звереві. – К.: Науковий світ, 2004. – 69 с.
6. Семігіна Т. Робота в громаді: практика й політика. – К. Видавничий дім "КМ Академія", 2004. – 180 с.
7. Ткачук А.Ф. Населення чи громада? Або як впливати на місцеву владу. – К.: Інститут громадянського суспільства, 2003. – 73 с.
8. Яровой В., Гладков Е. Зв'язки з громадськістю (Основи PR для неурядових організацій). – Хмельницький: Молодіжна ліга, 2000. – 95 с.

МОДУЛЬ 4

Основні напрями діяльності інтегрованих соціальних служб задля благополуччя дітей

4.1. Робота з батьками: формування навичок усвідомленого батьківства

Цільова група: тренери, соціальні працівники, соціальні працівники селищних рад, менеджери, директори ЦССМ, представники органів місцевої влади і місцевого самоврядування, директори й вихователі інституційних закладів.

Час: 12 годин.

Завдання:

1. Визначити сутність усвідомленого батьківства.
2. Розглянути права й обов'язки батьків.
3. Розглянути соціально-педагогічні основи просвітницької роботи з батьками щодо формування усвідомленого ставлення до прав дитини.
4. Ознайомити учасників із змістом просвітницьких програм для батьків.
5. Визначити роль можливості інтегрованих соціальних служб у впровадженні засад усвідомленого батьківства.

План:

- Поняття "усвідомлене батьківство" і "відповідальне батьківство".
- Роль батьків у створенні умов для повноцінного розвитку дитини і реалізації її прав.
- Особливості розвитку дитини на різних вікових етапах.
- Стилі батьківської поведінки та їхній вплив на процес формування особистості дитини.
- Просвітницькі програми для батьків: "Виховання на основі здорового глузду", "Від колиски до школи", "Разом до гармонії: розвиток дитини раннього віку", "Як говорити з дитиною, щоб вона тебе розуміла" та ін.

- Роль інтегрованих соціальних служб у поширенні й практичному впровадженні засад усвідомленого батьківства.

Література:

1. Разом до гармонії: розвиток дитини раннього віку. Метод. посіб. / Автор-упоряд.: *І.В. Братусь, Н.В. Кошечко, Л.О. Нагула*; За заг. ред. *І.Д. Звереві*. – К., Кобза, 2004. – 160 с.
2. *Кочубей А., Умарова Н.* Визит в семью, или практика работы с семьями: Учеб. пособ. – Псков: ПОИПКРО, 2002. – 118 с.
3. *Кравець В.П.* Психологічні та психолого-педагогічні аспекти формування усвідомленого батьківства. К.: Академія, 2001. – 244 с.
4. *Трубавіна І.М.* Зміст та форми просвітницької роботи з батьками: Наук.-метод. матеріали для працівників соціальних служб, учителів, соціальних педагогів, студентів пед. вузів. – К.: УДЦССМ, 2000. – 88 с.
5. *Трубавіна І.М.* Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю: Навч. посіб. – К.: ДЦССМ, 2002. – 132 с.
6. Усвідомлене батьківство як умова повноцінного розвитку дитини та підвищення потенціалу громади: Метод. матеріали до тренінгу/ Упоряд.: *І. Братусь*, та ін.; За заг. ред. *Лактіонової Г.М.* – К.: Науковий світ, 2004. – 86 с.
7. Формування навичок усвідомленого батьківства та ранній розвиток дитини: Метод. матеріали для тренера/ Упоряд.: *І. Братусь* та ін.; Під заг. ред. *Г.М. Лактіонової*. – К.: Науковий світ, 2002. – 51 с.
8. Школа для батьків / *В. Бондаровська, К. Бабченко, О. Возіянова* та ін. – К.: ТОВ "Батискаф": ТОВ Видавничий будинок "Аванпост-Прим". – 2003. – 320 с.

4.2. Запобігання відмовам від немовлят і підтримка сімей із дітьми.

Цільова група: тренери, соціальні працівники, соціальні працівники селищних рад, менеджери, директори ЦССМ, представники органів місцевої влади і місцевого самоврядування, працівники медичних закладів і закладів системи освіти.

Час: 6 годин.

Завдання:

1. З'ясувати причини відмов від новонароджених.
2. Відпрацювати навички роботи з жінками, що повідомили про відмову від новонароджених дітей.

3. Розглянути основи взаємодії медичного персоналу і соціальних працівників.
4. Ознайомитися з діяльністю Центрів матері й дитини як формою підтримки сім'ї.

План

- Ознаки і причини відмов від новонароджених. Консультування жінок, які повідомили про відмову від немовлят.
- Скоординованість дій соціального працівника з медичним персоналом і родичами у пологових будинках та обсерваційних відділеннях пологових будинків, відділеннях патології новонароджених.
- Механізми взаємодії.
- План соціального супроводу. Соціальна мережа клієнта.
- Можливості Центрів матері й дитини щодо раннього втручання.

Література:

1. Брутман В.И., Ениколопов С.Н., Панкратова М.Г. Проблемы социальной защиты сирот, детей, оставшихся без попечения родителей, и юных одиноких матерей. Природа раннего социального сиротства и меры его предупреждения. – Москва–Сыктывкар, 1994. – 182 с.
2. Мартыненко А.В. Медико-социальная работа: теория, технологии, образование. – М.: Наука, 1999. – 240 с.
3. Krissman K. Allen J. Single-Parent Families. – Newbury Park.: SAGE publications. – 1993. – 159 p.

4.3. Розвиток сімейних форм виховання

Цільова група: тренери, соціальні працівники, соціальні працівники селищних рад, менеджери, директори ЦССМ, представники органів місцевої влади і місцевого самоврядування, директори й вихователі інституційних закладів.

Час: 42 години.

Завдання:

1. Визначити причини і наслідки поширення в Україні соціального сирітства.
2. Розглянути етапи створення й забезпечення функціонування прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу на місцевому рівні.
3. Ознайомити з технологіями соціального супроводу прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу.

План:

- Розвиток сімейних форм влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.
- Принципи й механізми оцінювання ефективності функціонування сімейних форм влаштування дітей-сиріт.
- Етапи роботи з прийомними сім'ями і дитячими будинками сімейного типу.
- Налагодження співпраці спеціалістів, які здійснюють захист прав дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Література:

1. Картер Річард. Опіка над дітьми: сім'я і держава. Вплив інституційної форми виховання на розвиток дітей (моніторинговий звіт). – К.: Логос, 2005. – 88 с.
2. Методичний посібник по проведенню тренінг-курсу для соціальних працівників з питань підбору, підготовки та соціального супроводу прийомних батьків / Г.М. Бевз, А.Й. Капська, Н.М. Комарова та ін. – К.: Укр. ін-т соц. досліджень, 2000. – 128 с.
3. Пеша І.В. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (проблеми реформування). – К.: Логос, 2000. – 87 с.
4. Питання формування ефективності родинних форм влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування / Н.М. Комарова, Л.М. Мельничук, І.В. Пеша та ін. – К.: ДІПСМ, 2004. – 128 с.
5. Прийомна сім'я: оцінка ефективності опіки (методичні рекомендації для соціальних працівників) / О.О. Яременко, Н.М. Комарова, Г.М. Бевз, Л.С. Волинець та ін. – К.: Укр. ін-т соц. досліджень, 2000. – 78 с.
6. Прийомна сім'я: методика створення та соціального супроводу / Г. Бевз, В. Кузьмінський та ін. – К.: Центр стратегічної підтримки, 2003. – 92 с.

7. Робота з дитиною у прийомній сім'ї. Метод. посіб. – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. – 188 с.
8. Соціальне сирітство в Україні: експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування / Авт. кол.: Л.С. Волинець, Н.М. Комарова, І.В. Пеша та ін. – К.: Студцентр, 1998. – 120 с.
9. Технології створення та функціонування прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу. Збірник методичних матеріалів / Авт. кол.: Г.М. Бевз, А.Й. Капська, Н.М. Комарова та ін. – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. – 188 с.

4.4. Реінтеграція і соціалізація вихованців інтернатних закладів

Цільова група: тренери, соціальні працівники, соціальні працівники селищних рад, менеджери, директори ЦССМ, представники органів місцевої влади і місцевого самоврядування, директори й вихователі інституційних закладів.

Час: 12 годин.

Завдання:

1. Визначити головні напрями реформування інтернатної системи виховання дітей і підлітків.
2. Розглянути етапи процесу реінтеграції дітей до біологічних сімей.
3. Розглянути особливості реінтеграції дітей під опіку (піклування), у прийомну сім'ю та ДБСТ.
4. Ознайомити з умовами ефективної адаптації вихованців інтернатних закладів до сімейного середовища.
5. Подати модель індивідуального плану опіки над кожним вихованцем.
6. Ознайомити з технологіями підготовки вихованців інтернатних закладів до самостійного життя.

План:

- Головні напрями й нормативно-правове забезпечення реформування інтернатної системи утримання і виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

- Процес реінтеграції: складові, етапи, форми й методи. Особливості реінтеграції вихованців шкіл-інтернатів у сільській місцевості.
- Умови ефективної адаптації вихованців інтернатних закладів до сімейного середовища.
- Індивідуальний план опіки. Перегляд плану опіки.
- Робота з громадою щодо формування громадської думки про позитивні наслідки реформування системи інтернатного виховання.
- Технологія підготовки до самостійного життя вихованців шкіл-інтернатів у сімейному середовищі.

Література:

1. Вчимося жити самостійно. Наук.-метод. посібник для роботи з учнями випускних класів інтернатних закладів / Ж.В. Петрович, О.В. Безпалько та ін. – К.: Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді, 2002. – 203 с.
2. Пеша І.В. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (проблеми реформування). – К.: Логос, 2000. – 87 с.
3. Питання формування ефективності родинних форм влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування / Н.М. Комарова, Л.М. Мельничук, І.В. Пеша та ін. – К.: ДІПСМ, 2004. – 128 с.
4. Соціальне сирітство в Україні: експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування / Авт. кол.: Л.С. Волинець, Н.М. Комарова, І.В. Пеша та ін. – К.: Студцентр, 1998. – 120 с.

4.5. Профілактика негативних явищ у дитячому середовищі

Цільова група: тренери, соціальні працівники, соціальні працівники селищних рад, менеджери, директори ЦССМ, представники органів місцевої влади і місцевого самоврядування, директори й вихователі інституційних закладів.

Час: 6 годин.

Завдання:

1. Визначити особливості асоціальних проявів у дитячому й молодіжному середовищі.

2. Розглянути систему профілактики негативних явищ у дитячому й підлітковому середовищах.
3. Представити модель міжвідомчого супроводу неповнолітніх, що знаходяться у конфлікті із законом.
4. Розглянути план захисту дитини у разі жорстокого поводження.

План:

- Особливості соціалізації дітей у сімейному, інституційному та вуличному середовищах.
- Основи соціально-педагогічної профілактики негативних явищ серед дітей.
- Відновлювальні соціальні технології в профілактиці соціального сирітства.
- Сімейні групові наради як метод розв'язання конфліктних ситуацій.
- План захисту дитини у разі жорстокого поводження.

Література:

1. *Алексєєнко Т.Ф.* Соціально-педагогічна підтримка дітей групи ризику // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – №1. – 2005. – С. 51–56.
2. *Заверико Н.В.* Теоретичні засади соціально-педагогічної технології роботи з підлітками. // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 11. Соціологія. Соціальна робота. Управління: Зб. наукових праць. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. – № 2. – С. 80–86.
3. *Олиференко Л.Я.* и др. Социально-педагогическая поддержка детей группы риска: Учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений / *Л.Я. Олиференко, Т.И. Шульга, И.Ф. Деметьева.* – М.: Изд. центр "Академия", 2002. – 256 с.
4. *Оржеховська В.М.* Профілактика правопорушень серед неповнолітніх: Навч.-метод. посіб. – К.: ВіАн, 1996. – 352 с.
5. Превентивна робота з молоддю за методом "рівний – рівному": Навч. посіб. / За ред. *І.Д. Зверєвої.* – К.: Навчальна книга, 2002. – 256 с.
6. Проблеми бездоглядності та безпритульності дітей в Україні за підсумками 2004 року. – К.: Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді. – 2005. – 240 с.
7. Надання допомоги "дітям вулиці" та соціально незахищеним дітям і підліткам (інформаційно-методичний збірник) / За ред. *С. Толстоухової, К. Акстманн.* – К., 2003. – С. 18–23.
8. Структурна профілактика як метод запобігання новим випадкам ВІЛ-інфікування та покращання якості життя людей, які живуть із ВІЛ/СНІД.

- Метод. матер. для тренера/ Авт.-упоряд. *В.В. Молочний, Т.П. Цюман, В.В. Лях* / За заг. ред. *Зверєвої І.Д.* – К.: Науковий світ, 2006 – 93 с.
9. Сімейні групові наради як метод розв'язання конфліктних ситуацій: методичні матеріали для тренера. Авт.-упоряд. *В. Лютий, О. Калібаба, Н. Зимівець, Т. Авельцева* / За заг. ред. *І. Д. Зверєвої.* – К.: Науковий світ, 2003. – 89 с.

**Методичні рекомендації
щодо впровадження програми навчання
працівників інтегрованих соціальних служб**

Програму навчання підготовлено відповідно до Плану реалізації проекту ЄС "Розвиток інтегрованих соціальних служб для вразливих сімей і дітей", а також згідно з Технічним завданням щодо впровадження проекту на виконання завдань 1, 3 (результат 3.3).

Пропонована програма є базовою для навчання соціальних працівників інтегрованих соціальних служб. Беручи до уваги можливості проекту й варіантність базової програми, навчання соціальних працівників організовується з урахуванням попереднього рівня їхньої підготовленості. Всі модулі рекомендовано для обов'язкового засвоєння. Базова програма становить 174 академічні години. Теми модулів, із яких складається програма, можуть бути використані як й у поданій послідовності, так і частково – у семінарах, тренінгах залежно від цільових запитів аудиторії, наприклад, для просвітницької роботи з представниками органів місцевої виконавчої влади і місцевого самоврядування, директорами центрів соціальних служб для сімей, дітей та молоді, начальниками служб у справах дітей, директорами й персоналом інтернатних закладів, педіатрів районних дитячих поліклінік, медичного персоналу загальноосвітніх закладів, працівниками районних відділів кримінальної міліції для неповнолітніх, представниками засобів масової інформації, громадських організацій тощо.

На основі базової програми розроблено *цільову програму* підготовки спеціалістів інтегрованих соціальних служб Київської області. Програма є варіантною, а також базується на досвіді роботи представництв благодійних організацій "Кожній дитині" в Україні, "Надія і житло для дітей" в Україні й Християнського дитячого фонду.

До неї увійшли такі семінари, тренінги для спеціалістів спеціалізованих служб підтримки сім'ї (СПС), раннього втручання (СРВ), сімейних форм виховання (СФВ), реінтеграції та підтримки випускників інтернатних закладів (РПВІ), супроводу й реабілітації дітей, що перебувають у конфлікті з законом (СРД):

Таблиця 1

№	Назва	Модулі	Год.	Служба
1	Нові моделі соціальних служб і механізми запровадження змін	1.1; 2.2; 3.3	18	СПС СРВ СФВ РПВІ СРД
2	Нові моделі соціальних послуг для сімей та дітей: форми й методи роботи	2.1; 3.2; 3.3	18	СПС СРВ СФВ РПВІ СРД
3	Профілактика раннього сирітства	3.1; 4.2; 1.2	12	СРВ
4	Впровадження інтегрованих соціальних служб	2.1; 2.2; 3.3	12	СПС СРВ СФВ РПВІ СРД
5	Стратегії втручання у соціальній роботі	3.1; 4.1; 4.2	12	СРВ
6	Методики реінтеграції вихованців інтернатних закладів у сімейне середовище	4.4; 4.5; 3.2	12	РПВІ СРД
7	Захист прав дитини як пріоритетний напрям соціальної роботи	1.2; 4.1; 4.2; 4.4; 4.3; 4.5	18	СПС СРВ СФВ РПВІ СРД
8	Технології активізації громад	3.3; 1.2; 2.2; 4.5	12	СПС СРВ СФВ

№	Назва	Модулі	Год.	Служба
9	Розвиток сімейних форм улаштування: оцінювання потенційних прийомних сімей, ДБСТ	4.3; 1.1; 1.2; 3.2	12	СФВ
10	Підготовка кандидатів у прийомні батьки та батьки-вихователі ДБСТ	4.3; 3.2; 4.1	12	СФП
11	Розвиток сімейних форм улаштування: особливості роботи з дітьми у процесі створення і функціонування прийомних сімей та ДБСТ	4.3; 4.1; 4.2	18	СФВ
12	Соціальний супровід прийомних сімей і ДБСТ	4.3; 1.1; 1.2; 3.2; 3.3	18	СФВ
			174	

Розроблено також окремі програми для:

- представників органів місцевої виконавчої влади й місцевого самоврядування, директорів центрів соціальних служб для сімей, дітей та молоді, начальників служб у справах дітей, представників засобів масової інформації, громадських організацій:

Таблиця 2

№	Назва	Модулі	Год.
1	Нові моделі соціальних служб і механізми запровадження змін	1.1; 1.2; 2.2; 3.2	18
2	Управління й співпраця Служби у справах неповнолітніх і центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді щодо забезпечення прав дітей: стратегія змін	1.1; 1.2; 2.1; 2.2; 3.3	24

№	Назва	Модулі	Год.
3	Менеджмент і міжвідомча взаємодія районного рівня щодо захисту прав дітей	3.3; 2.1	6
4	Лідерство, партнерство і взаємодія	3.3; 1.1	6
5	Нові моделі надання опіки	4.3; 4.4	6
			58

- заступників директорів із вихованої роботи й соціальних педагогів загальноосвітніх закладів, а також педагогічних колективів шкіл-інтернатів (пілотні райони):

Таблиця 3

1.	Захист прав дитини – професійний обов'язок педагогів	1.2; 2.2; 4.1; 4.5	6
2.	Управління й співпраця Служби у справах неповнолітніх і центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді щодо забезпечення прав дітей: стратегія змін	2.2; 4.1; 4.2	6
			12

- педіатрів районних дитячих поліклінік, медичного персоналу загальноосвітніх закладів спільно із спеціалістами СРВ:

Таблиця 4

1.	Терміновий захист дитини. Запобігання відмовам від новонароджених	3.1; 3.2; 4.2	6
2.	Виявлення випадків жорстокого поводження з дітьми в сім'ях	3.1; 1.2; 3.2; 4.2	6
			12

- представників міських, сільських і селищних рад:

Таблиця 5

№	Назва	Модулі	Год.
1.	Функції і відповідальність виконавчих комітетів міських, сільських, селищних рад щодо забезпечення прав дитини	1.1; 1.2; 3.3; 4.5	6
			6

- працівників районних відділів кримінальної міліції для неповнолітніх, дільничних міліціонерів та спеціалістів районних відділів у справах сім'ї, молоді та спорту і служб у справах неповнолітніх спільно із спеціалістами РПВІ та СРД:

Таблиця 6

1.	Взаємодія щодо запобігання насильству і жорсткому поводженню з дітьми в сім'ї	1.2; 3.3; 4.5	6
2.	Профілактика правопорушень, учинюваних малолітніми особами	1.1; 4.5	6
			12

- для дітей і підлітків Київської області (літній табір):

Таблиця 7

1.	Участь дітей у прийнятті рішень щодо реалізації прав	1.2, 3.3; 4.5	24
			24

Використання модулів базової програми для навчання й інформування різних категорій спеціалістів, що працюють з дітьми й підлітками, забезпечить реалізацію мети проекту ЄС "Розвиток інтегрованих соціальних служб для вразливих сімей і дітей", сприятиме підвищенню рівня компетентності фахівців, налагодженню ефективної взаємодії щодо розв'язання нагальних проблем дітей і сімей.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
ВСТУП	5
МОДУЛЬ 1. Теоретичні засади соціальної роботи	
1.1. Характеристика соціальної роботи як професійної діяльності.....	11
1.2. Захист прав дитини як пріоритетний напрям соціальної роботи.....	12
МОДУЛЬ 2. Зміст і організаційно-нормативне забезпечення діяльності соціальних служб для сімей, дітей та молоді	
2.1. Організаційно-нормативне забезпечення діяльності соціальних служб для сімей, дітей та молоді.....	15
2.2. Напрями, форми і методи соціальної роботи з сім'ями, що перебувають у складних життєвих обставинах.....	16
МОДУЛЬ 3. Основні технології роботи спеціалістів інтегрованих соціальних служб	
3.1. Раннє втручання як технологія соціальної роботи.....	18
3.2. Управління випадком.....	19
3.3. Мобілізація ресурсів громади для підтримки сімей із дітьми.....	20
МОДУЛЬ 4. Основні напрями діяльності інтегрованих соціальних служб задля благополуччя дітей	
4.1. Робота з батьками: формування навичок усвідомленого батьківства.....	22
4.2. Запобігання відмовам від немовлят і підтримка сімей із дітьми.....	23
4.3. Розвиток сімейних форм виховання.....	24
4.4. Реінтеграція і соціалізація вихованців інтернатних закладів.....	26
4.5. Профілактика негативних явищ у дитячому середовищі	27
Методичні рекомендації щодо впровадження програми навчання працівників інтегрованих соціальних служб	30

Виробничо-практичне видання

За редакцією

Зверєвої І.Д., Кузьмінського В.О., Самонн Ілейн

**ПРОГРАМА
ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ІНТЕГРОВАНИХ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ**

Верстка і дизайн
М. Давиденко

Підписано до друку 15.11.2006.

Формат 60 X 90.

Папір офсет. Ум. друк. арк. 2.

Тираж 1000 пр. Зам. № 76

Представництво БО "Кожній дитині" в Україні,
вул. Ластовського, 3, офіс 2, м. Київ

ТОВ "Формула прінт"
вул. Зрошувальна, 156, м. Київ